

УДК 340(477)

М.В. ПРОЦИШЕН,канд. юрид. наук, Антимонопольний комітет
України

ПРАВА ПРО ТЕЛЕКОМУНІКАЦІЇ В УКРАЇНІ: МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ РОЗУМІННЯ

Ключові слова: право, телекомунікації, методологія

У порядку постановки проблеми в загальному вигляді та її зв'язків із важливими науковими та практичними завданнями, науковцям і практикам пропонується звернути увагу на окремі питання методологічних засад, пов'язаних із розумінням права щодо сфери суспільних відносин стосовно телекомунікації та його місця в системі юриспруденції в Україні.

Актуальність зазначеного, як чинника правознавства, зумовлена тим, що нині в Україні здійснюються публічні дискусії, що відображають потреби практики інституційної модернізації системи правових норм у сфері телекомунікації (зв'язку), методів їх цільового галузевого визначення у структурі забезпечення державного регулювання, контролю, нагляду, у тому числі, в аспекті підтримки національної безпеки з акцентом на її складову – національну інформаційну безпеку.

Розуміння теоретично-методологічних засад щодо права про телекомунікації має важливе значення також у аспекті діяльності й Антимонопольного комітету України, який здійснює функцію захисту економічної конкуренції.

Одним з основних напрямів державного захисту економічної конкуренції є виявлення та припинення правопорушень, що мають первинний прояв у такому предметі суспільних відносин, як інформація та технології її фіксації, поширення, отримання, зберігання. Зазначені правопорушення знаходять прояв у діяннях щодо обмежень, усунення, недопущення або спотворення суспільного розуміння

економічної конкуренції, антиконкурентних узгоджених діях суб'єктів господарювання, антиконкурентних діях окремих державних органів, обмежувальній діловій практиці та недобросовісній конкуренції.

Зазначені правопорушення призводять або можуть призвести до ущемлення прав широкого кола підприємців та споживачів результатів господарської діяльності, неможливого за умови значної конкуренції. При цьому визначаються діяння, що мають наслідком зловживання монополієм (домінуючим) становищем, або перешкоджають державному контролю над дотриманням вимог законодавства у сфері конкуренції та монополізму [1].

У ході дослідження були вивчені публікації науково-практичного спрямування багатьох українських вчених, де певним чином розглядаються окремі питання права про телекомунікації. Серед них особлива увага була приділена публікаціям таких дослідників, як: І.В. Арістова [2], О.А. Баранов [3], К.І. Беляков [4], Ю.П. Бурило [5], О.Д. Довгань [6], О.О. Золотар [7], Р.А. Калюжний [8], Г.М. Красноступ [9], О.В. Копан [10], І.Ф. Корж [11], Б.А. Кормич [12], В.В. Костицький [13], С.О. Лисенко [14], А.І. Марущак [15], В.Я. Настюк [16], А.М. Новицький [17], В.Г. Пилипчук [18], В.С. Цимбалюк [19–22] та інші.

Мета цієї публікації – висвітлення окремих результатів дослідження проблематики стосовно теорії і практики права про телекомунікації, його методологічних засад розуміння. Ця проблематика сформувалася у процесі практичної роботи автора в Антимонопольному комітеті України.

Виклад основних результатів дослідження пропонується почати з того, що, як свідчать результати наукових розвідок, більшість науковців констатують, що на загально-методологічному рівні проблематика правовідносин у сфері телекомунікацій спеціально визначилася під впливом формування та масового впровадження і застосування у практиці сучасних, конвергованих, електронно-цифрових технологій зв'язку [1, с.93].

Аналіз наукових розвідок окремих дослідників щодо права, пов'язаного із телекомуні-

каціями, дозволив визначити, що серед українських науковців не існує узгодженого, стандартизованого на теоретичному, доктринальному рівні розуміння зазначеного права як структурного елементу у системі публічного (державного) регулювання. Окремі автори у своїх публікаціях взагалі уникають (свідомо чи підсвідомо) інституційних ознак цього права, звертаючи увагу, переважно, на окремі чинники права про телекомунікації.

У ході дослідження були визначені три основні концепції розуміння права про телекомунікації окремими науковцями та практиками:

1. Традиційна (догматична) концепція.

Основні методологічні положення її базуються на тому, що розуміння права про телекомунікації слід розглядати у аспекті теорії структуризації галузей права на засадах їх інституційної систематизації. За цією концепцією право про телекомунікації має розглядатися як спеціальний інститут особливої частини в окремих галузях права, в першу чергу таких, як: конституційне право, цивільне право, адміністративне право, кримінальне право. Ця концепція, як правило, знаходить відображення у ряді навчальних посібників, підручників, монографій, статей фахівців-науковців, які спеціалізуються на дослідженні зазначених галузей права. До adeptів такої концепції, для прикладу, можна зазначити таких, як І.Ф. Корж [11] чи В. Я. Настюк і В. В. Белєвцева [16].

2. Концепція поділу права на основні, комплексні та спеціальні галузі права. За цією концепцією право про телекомунікації розглядається як інститут не тільки провідних галузей права, але також і комплексних (наприклад, господарського права, інформаційного права, фінансового права тощо) та деяких спеціальних галузей права (наприклад, податкового права, антимонопольного права тощо). Так, в інформаційному праві за цією концепцією право про телекомунікації умовно визначається під назвою «телекомунікаційне право», на рівні підгалузі. Найбільш цілеспрямовано і широко обґрунтовано таке розуміння телекомунікаційного права як підгалузі зроблено у опублікованих працях

В.С. Цимбалюка. Зокрема, він обґрунтовує, що серед інших підгалузей, місце телекомунікаційного права визначається у спеціальній частині інформаційного права. При цьому положення телекомунікаційного права мають ґрунтуватися на основних засадах загальної та особливої частин інформаційного права [19–22].

3. Концепція структуризації міжгалузевих (комплексних) інститутів права. За цією концепцією право про телекомунікації може розглядатися як великий, складний інститут, що має не тільки взаємозв'язки (гіперзв'язки) як з основними, комплексними та спеціальними галузевими інститутами, але умовно структуризує в собі ряд підінститутів (субінститутів). Для прикладу, така концепція проглядається при вивченні монографії Ю.П. Бурила [5] та монографії К.І. Белякова [4]. При цьому Ю.П. Бурило у зазначеній праці [5] також обґрунтовано доводить взаємовплив, взаємозв'язків окремих інститутів таких комплексних галузей права, як інформаційне право та господарське право, за окремими, спеціальними, об'єктними та предметними ознаками.

Опубліковані окремі наукові розвідки В.С. Цимбалюка дозволили йому сформулювати висновки методологічного значення, як доктринальні положення для розуміння телекомунікаційного права, що мають взаємозв'язки з інститутами останнього у його загальній та особливій частинах [19, 22].

Серед іншого, В.С. Цимбалюк визначає думку, з якою можна погодитися як з доктринальним положенням: за сутністю телекомунікаційне право має розглядатися у єдності трьох складових: як комплексна підгалузь сфери суспільних відносин пов'язаних з інформацією; як напрямок наукових досліджень; як навчальна дисципліна [19, с.94]. Однак, при визначенні сутності телекомунікаційного права В.С. Цимбалюк не вказав означний, спеціальний предмет цього права, а лише зазначив його загальний предмет, що інституційно пов'язує його з інформаційним правом – інформацією. Враховуючи зазначене, пропонується викласти сутність телеко-

мунікаційного права у такій інтерпретації: як комплексна підгалузь сфери суспільних відносин, пов'язаних з інформацією у *телекомунікаціях*, а далі – за текстом.

На доктринальному рівні також можна погодитися з думкою В.С. Цимбалюка [19, с.94], що за загальним змістом, як підгалузь спеціальної частини інформаційного права. Але запропоноване ним формулювання пропонується подати таким чином:

Телекомунікаційне право – це множина правових норм у сфері суспільних інформаційних відносин, пов'язаних із галуззю зв'язку (телекомунікації), у тому числі управління та регулювання діяльності у цій сфері, а також використання телекомунікаційних мереж, різних технологій та різного правового режиму їх функціонування.

Особливої уваги заслуговує думка В.С. Цимбалюка, що визначення місця телекомунікаційного права в структурі інформаційного права не виключає наявності окремих його норм у інших галузях права, на рівні їх як міжгалузевих комплексних інститутів права [19, с.94].

Заслуговує на увагу науковців і практиків запропоноване В.С. Цимбалюком визначення телекомунікації як визначального предмета телекомунікаційного права [19, с.95]. Проте, це визначення пропонується удосконалити певним чином:

Телекомунікації (зв'язок) – вид інформаційної діяльності суб'єктів суспільних відносин, що пов'язаний із інфраструктурою передавання, збереження та приймання інформації у формі даних (знаків, сигналів, кодів, письмового тексту, зображень та звуків тощо), як повідомлень будь-якого роду із застосуванням відповідних технологій, техніки у системах, для забезпечення спілкування людей на великих відстанях.

Аналіз законодавства України про телекомунікації свідчить, що як об'єкт правовідносин вони (телекомунікації) розглядаються у звуженому розумінні. Це відзначають ряд дослідників, посилаючись на Закон України «Про телекомунікації», де подається таке формулювання: телекомунікації (електрозв'язок) – передавання, випромінювання та/або

приймання знаків, сигналів, письмового тексту, зображень та звуків або повідомлень будь-якого роду по радіо, провідових, оптичних або інших електромагнітних системах.

Станом на сьогодні на розгляді у Верховній Раді України перебуває законопроект «Про електронні комунікації» 3549-4 від 30.09.2016 р. (далі – Законопроект), в якому введено поняття «електронні комунікації – передавання та/або приймання інформації, незалежно від її типу або виду у вигляді електромагнітних сигналів за допомогою мереж електронних комунікацій».

Багатьма дослідниками визначається, що телекомунікаційному праву, як підгалузі інформаційного права, притаманний провідний його метод регулювання: комплексне застосування методів провідних галузей права (приписів, дозволів, заборон) щодо телекомунікації, як на приватноправовому (приватно-консенсуальному, природному) рівні, так і на рівні публічного (позитивного) права [19, с.95].

У результаті проведених досліджень праць окремих науковців, поділяється їх думка стосовно того, що законодавчо телекомунікаційне право, як множина правових норм, недостатньо консолідовано. Проте, на науково-доктринальному рівні окремими дослідниками пропонується звужене розуміння складу телекомунікаційного законодавства: лише у складі комплексу спеціальних законів.

У статті 92 Конституції України є норми, що мають прямий та опосередкований взаємозв'язок з телекомунікаціями: що виключно законами України визначаються: прямо – засади організації та експлуатації зв'язку (поряд із засадами щодо енергосистем та транспорту). До числа опосередкованих до зв'язку, що також визначаються виключно законами слід відносити: права і свободи людини, громадянина, гарантії цих прав і свобод; основні обов'язки громадянина; правосуб'єктність громадян, іноземців та осіб без громадянства; правовий режим власності; *правові засади і гарантії підприємництва; правила конкуренції та норми антимонопольного регулювання; організація і діяльність органів виконавчої влади, основи державної служби, організації*

державної статистики та *інформатики*; *основи національної безпеки*; правовий режим воєнного і надзвичайного стану, зон надзвичайної екологічної ситуації; засади цивільно-правової відповідальності; діяння, що є злочинами, адміністративними або дисциплінарними правопорушення мита відповідальність за них.

У наукових джерелах зазначається, що пошук із застосуванням комп'ютерної системи «Законодавство» Верховної Ради засвідчив, що кількість законів України, де прямо визначаються суспільні відносини, пов'язані із телекомунікаціями, становить – 206. Поряд із Законом України «Про телекомунікації» до складу телекомунікаційного законодавства пропонується віднести також такі спеціальні закони України як: «Про поштовий зв'язок»; «Про Державну службу спеціального зв'язку та захисту інформації України»; «Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах»; «Про Національну систему конфіденційного зв'язку»; «Про радіочастотний ресурс України»; «Про телебачення та радіомовлення»; «Про ратифікацію Статуту і Конвенції міжнародного союзу електрозв'язку» та інші [19, с.95].

На думку окремих дослідників зазначене дозволяє визначити спеціальні галузеві комплексні інститути телекомунікаційного права з урахуванням наявних системно утворюючих їх спеціальних законів, серед них: поштове право (право поштового зв'язку); право спеціального, конфіденційного зв'язку та захисту інформації; радіочастотне право (право щодо радіочастотного ресурсу). На приватноправовому рівні найбільш активно йде формування такого інституту телекомунікаційного права, як Інтернет-право [3].

Як свідчать дослідження, поряд з Інтернет-правом, окремими освітянами, науковцями та практиками пропонується також формування так званого, ІТ-права (права щодо інформаційних технологій). Або як альтернатива ІТ-праву – ІГТ-права (права щодо інформаційно-телекомунікаційних технологій). Враховуючи тенденції інтеграції України в Глобальний інформаційно-телекомунікаційний простір, у тому числі в Європейський його сегмент, іс-

нує потреба уваги наукової громадськості до такого сектора міжнародного права, що набув умовної назви – міжнародне телекомунікаційне право.

На методологічному рівні окремими дослідниками визначається, що телекомунікаційному праву, як праву щодо телекомунікації, притаманний спеціальний (системно-правовий) правовий статус його суб'єктів, наприклад: оператор зв'язку; провайдер, споживач телекомунікаційних послуг та інші, що зумовлює ряд їх специфічних прав та обов'язків. При цьому, окремі дослідники висловлюють точку зору про системні відмінності телекомунікаційного права від близького до нього за змістом технологічного прояву іншої підгалузі інформаційного права – мас-медіа права [19, 22]. Зважаючи на те, що мережею електронних комунікацій (комунікаційною мережею) – є системи передавання, комутації або маршрутизації, обладнання та інші ресурси, включаючи пасивні мережеві елементи, які дають змогу передавати сигнали за допомогою проводових, радіо, оптичних або інших електромагнітних засобів, включаючи мережі супутникового зв'язку, фіксовані (в тому числі, з комутацією каналів чи пакетів, включаючи Інтернет) та наземні мережі мобільного зв'язку, електричні кабельні мережі (у тій мірі, в якій вони використовуються для цілей передачі сигналів), мережі, які використовуються для радіо чи телевізійного мовлення (ретрансляції) і кабельного телебачення, незалежно від типу інформації, що передається ними, дану точку зору можна вважати дискусійною. Дане бачення висвітлене у Законопроекті, що скасовує дію Закону України «Про телекомунікації». З цього випливає, що стосовно використання теле-радіоорганізаціями та провайдерами програмної послуги комунікаційних мереж, які є елементами інформаційно-телекомунікаційної інфраструктури, слід, все ж таки, говорити про телекомунікаційні права суб'єктів ринку теле-радіомовлення, а отже розглядати їх як частину телекомунікаційного права.

Висновки, за результатами дослідження, проведеного в межах цієї статті, пропонуються такі:

1. В українській юридичній науці вже існує певний обсяг цільових наукових досліджень, пов'язаних із правом щодо телекомунікації. Але ці дослідження, як правило, відображають окремі фрагменти правовідносин щодо права про телекомунікації в Україні.

2. З аналізу публікацій встановлено, що більшість дослідників-адміністративістів та фахівців з інформаційного права при висвітленні свого розуміння права про телекомунікації звужують обсяг його законодавчого відображення: зводять до вузького кола кількох спеціальних законів про електрозв'язок, при цьому у структурі законодавства про телекомунікації мало звертається уваги на законодавство провідних галузей права, зокрема: цивільного та кримінального законодавства; та у складі адміністративного, його деліктної складової (адміністративної відповідальності).

3. Для удосконалення забезпечення правопорядку, пов'язаного із формуванням суспільних відносин у просторі телекомунікації, підтримується позиція тих науковців, які вважають, що телекомунікаційне законодавство має бути легально консолідоване з перспективою його кодифікації, у складі такої форми як Кодекс України про інформацію.

У порядку подальших досліджень пропонується звернути поглиблену, особливу увагу на взаємозв'язок права про телекомунікації з антимонопольним законодавством України, у тому числі в аспекті правовідносин щодо національної безпеки, зокрема у контексті її складової – національної інформаційної безпеки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Офіційний сайт Антимонопольного комітету України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.amc.gov.ua/amku/control/main/uk>.

2. Арістова І. В. Інформаційна безпека людини як споживача телекомунікаційних послуг : монографія / І. В. Арістова, Д. В. Слущкий. – К. : Ред. журн. «Право України» ; – Х. : Право, 2013. – 184 с.

3. Баранов А. А. Інтернет: об'єкт правоотношений и предмет регулирования : моног-

рафия /А. А. Баранов. – К. : Ред. журн. «Право України» ; – Х. : Право, 2013. – 144 с.

4. Беляков К. І. Інформатизація в Україні: проблеми організаційного, правового та наукового забезпечення : монографія / К. І. Беляков. – К.: КВІЦ, 2008. – 576 с.

5. Бурило Ю. П. Господарсько-правові засади інформаційної діяльності : монографія / Ю. П. Бурило. – К. : НДІ приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України, 2013. – 343 с.

6. Довгань О. Д. Забезпечення інформаційної безпеки в контексті глобалізації: теоретико-правові та організаційні аспекти : монографія / О. Д. Довгань. – К. : НАПрН України, НДПП, НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського, 2015. – 388 с.

7. Золотар О. О. Правова охорона як складова інформаційної безпеки : монографія / О. О. Золотар. – К. : ПанТот, 2011. – 100 с.

8. Калюжний Р. А. Інформатизація, право, управління (організаційно-правові питання) : монографія / Р. А. Калюжний, О. Д. Крупчан, В. Д. Гавловський, М. В. Гуцалюк, В. С. Цимбалюк, М. Я. Швець ; за заг. ред. Швеця М. Я., Крупчана О. Д. – Київ : НДЦ правової інформатики АПрНУ, 2002. – 191 с.

9. Красноступ Г. М. Правове забезпечення прозорості відносин власності щодо аудіовізуальних засобів масової інформації /Г. М. Красноступ // Інформація і право. – 2016. – № 1 (16). – С. 58–65.

10. Копан О. В. Теоретико-методологічні засади інформаційного права України: реалізація права на інформацію : монографія / О. В. Копан, Р. А. Калюжний, О. Г. Марценюк. – К. : МП Леся, 2013. – 236 с.

11. Корж І. Ф. Адміністративно-правове регулювання відносин у сфері державної безпеки України : монографія / І. Ф. Корж. – Вінниця : ТОВ «Нілан-ЛТД», 2013. – 384 с.

12. Кормич Б. А. Інформаційне право : підручник / Б. А. Кормич. – Х. : БУРУН і К, 2011. – 334 с.

13. Електронна торгівля (правовий аспект регулювання) : монографія / за заг. ред. В. В. Костицького. – К. : МП Леся, 2007. – 212 с.

14. Лысенко С. А. Корпоративные конфликты и методы их разрешения : курс лекций / С. А. Лысенко. – К. : ДП «Изд. дом «Персонал», 2014. – 358 с.

15. Марущак А. І. Інформаційне право: доступ до інформації : підручник / А. І. Марущак. – К. : КНТ, 2007. – 532 с.

16. Настюк В. Я. Адміністративно-правовий захист інформації: проблеми та шляхи вирішення : монографія / В. Я. Настюк, В. В. Белевцевпа. – К. : Ред. журн. «Право України» ; Х. : Право, 2013. – 128 с.

17. Новицький А. М. Правове регулювання інституціоналізації інформаційного суспільства в Україні : монографія / А. М. Новицький. – Ірпінь : НУ ДПС України, 2011. – 444 с.

18. Пилипчук В. Г. Феномен інформації: історико-правові та філософські аспекти / В. Г. Пилипчук, О. П. Дзьобань // Інформація і право. – 2015. – № 1(13). – С. 5–14.

19. Цимбалюк В. С. Телекомунікаційне право як підгалузь інформаційного права України / В. С. Цимбалюк // Актуальні про-

блеми національного законодавства : збірник матеріалів всеукр. наук.-практ. конф. з міжнародною участю (18 жовтня 2016 року). – Вип. 53. – Кропивницький, 2016. – С. 93–95.

20. Цимбалюк В. С. Інформаційне право (основи теорії і практики) : монографія / В. С. Цимбалюк. – К. : Освіта України, 2010. – 388 с.

21. Цимбалюк В. С. Інформаційне право: концептуальні положення до кодифікації інформаційного законодавства : монографія / В. С. Цимбалюк. – К. : Освіта України, 2011. – 426 с.

22. Цимбалюк В. С. Співвідношення мас-медіа права та телекомунікаційного права як підгалузей інформаційного права / В. С. Цимбалюк // Актуальні правові та гуманітарно-економічні проблеми в період реформування демократичного суспільства : збірник тез V Всеукр. наук.-практ. конф. (2 грудня 2016 р.). – Кіровоград : ПВНЗ КІДМУ КПУ, 2016. – С. 306–309.

Процишен М. В. Права про телекомунікації в Україні: методологічні засади розуміння / М. В. Процишен // Форум права. – 2016. – № 5. – С. 168–173 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2016_5_29.pdf

Пропонуються до розгляду окремі результати досліджень методологічних засад розуміння права про телекомунікації. Визначено три концепції наукових підходів до формування цього права, залежно від бачення його місця дослідниками у системі галузей права: як великого, складного інституту в умовно окремих галузях права; як міжгалузевого, комплексного інституту; як підгалузі у спеціальній частині інформаційного права.

Процишен М.В. Право о телекоммуникации в Украине: методологические основы понимания

Предлагаются к рассмотрению отдельные результаты исследования методологических основ понимания права о телекоммуникации. Определено три концепции научных подходов к формированию этого права: как большого, сложного института в отдельных отраслях права; как межотраслевого, комплексного института; как подотрасли информационного права.

Protsyshen M.V Right of Telecommunications in Ukraine: The Methodological Basis for Understanding

The article proposes to review some of the research methodological foundations of understanding of the law on telecommunications. This defined three scientific approaches to the formation of the concept of this right: a large, complex institution in the individual branches of law; as a cross-sectoral, comprehensive institution; as a sub-sector of information law